

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра історії України

Дипломна робота
(магістра)

з теми: **«УКРАЇНЦІ В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ ІМПЕРІЇ ГАБСБУРГІВ
(КІНЕЦЬ ХVІІІ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)»**

Виконала: студентка ІІ курсу
Спеціальність 014 Середня освіта (Історія)
за освітньою програмою Історія
групи Іst1-М20z (заочної форми навчання)
Шишкіна Олеся Русланівна

Керівник: Стецюк В. Б.,
канд. іст. наук, доцент

Кам'янець-Подільський – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМИ.....	7
1.1. Історіографія проблеми.....	7
1.2. Джерельна база дослідження.....	14
РОЗДІЛ 2. СЛУЖБА УКРАЇНЦІВ У АРМІЇ МОНАРХІЇ ГАБСБУРГІВ (КІНЕЦЬ ХVІІІ – ПЕРША ПОЛОВИНА ХІХ СТ.).....	19
2.1. Вхідження західноукраїнських земель до володінь Габсбургів. Запровадження рекрутських наборів.....	19
2.2. Революція 1848 р. і створення перших українських військових частин...26	26
РОЗДІЛ 3. УКРАЇНЦІ В АРМІЇ «ДУАЛІСТИЧНОЇ МОНАРХІЇ» (1868-1918 РР.).....	36
3.1. Реформи 1867-1868 рр.: військовий аспект.....	36
3.2. Військова служба українців Австро-Угорщини у 1867-1914 рр.: інституційний вимір.....	50
3.3. Соціальні та культурні аспекти служби українців в імперській армії.....	54
РОЗДІЛ 4. УКРАЇНЦІ В АВСТРО-УГОРСЬКІЙ АРМІЇ У ПЕРІОД ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ.....	69
4.1. Мобілізації на західноукраїнських землях. «Українська зрада» 1914 р...69	69
4.2. Легіон Українських Січових Стрільців.....	76
ВИСНОВКИ.....	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.....	88
ДОДАТКИ.....	97

ВСТУП

Імперська військова присутність на українських землях упродовж «довгого ХІХ століття» стабільно привертає увагу науковців. Як приклад доречно відзначити праці сучасних вітчизняних дослідників С. Сидорука, А. Скрипника, В. Стецюка, А. Філінюка та інших; в їхніх роботах детально проаналізовано різні аспекти впливу імперської армії на життя Правобережної України – виконання місцевим населенням військової, підвідної, квартирної та інших повинностей, роль армії в економічному житті правобережних губерній, значення війська як інструменту забезпечення покори імперській владі. Подібні дослідження наявні і щодо південноукраїнських земель та Лівобережної України, однак наразі в історіографії існує лише незначна кількість праць, які б характеризували залучення населення Західної України на службу у збройні сили монархії Габсбургів. Подібна прикра ситуація значною мірою обумовлена історично – в радянській історіографії імперія Габсбургів трактувалась як «чужа» для українців на противагу нібито «своїй» імперії Романових. Результатом такого специфічного трактування стала ситуація, коли з'являлись монографії, присвячені епізодичному відвідуванню Галичини російським царем Петром І або транспортуванню через західноукраїнські терени російської революційної літератури, однак ігнорувались масштабні історичні події та процеси, які свідчили про тісну інтегрованість Західної України в події і процеси, що відбувались у Центрально-Східній Європі в імперський період.

Одним із прикладів подібного підходу може слугувати служба українців в збройних силах імперії Габсбургів. Упродовж більш ніж ста тридцяти років українці залучались на службу в імперському війську, яке, таким чином, виступало каталізатором змін – населення регіону через службу в армії знайомилось із представниками інших культур, відвідували далекі краї (від Італії і Німеччини до Мексики і Китаю).

Хоча в пострадянський період почали з'являтися роботи, присвячені окремим аспектам досліджуваної проблеми (здійсненню призову, участі

українців в окремих кампаніях або бойовому шляху певних військових частин), тим не менш, і досі військова служба українців у збройних силах монархії Габсбургів не стала предметом комплексного дослідження.

Таким чином, тема дослідження є цілком актуальною і потребує всебічного неупередженого всебічного висвітлення.

Об'єкт дослідження – це західноукраїнські землі впродовж останньої третини XVIII – початку XX ст.

Предметом дослідження є практики залучення українського населення на службу в збройних силах Священної Римської імперії / Австрійської імперії / Австро-Угорщини.

Хронологічні межі дослідження охоплюють 1782-1918 рр. Нижня хронологічна межа – 1782 р., визначається першим поділом Речі Посполитої та включенням значного масиву українських етнічних земель до складу володінь Габсбургів. Верхня хронологічна межа – 1918 р., припинення існування Австро-Угорщини та її збройних сил.

Географічні межі дослідження – це західноукраїнські землі, що входили до складу володінь Габсбургів, тобто Галичина, Буковина і Закарпаття. Оскільки наявна джерельна база не дозволяє чітко диференціювати населення тогочасних адміністративних одиниць за національним складом, окремі аспекти дослідження торкаються неукраїнських районів коронних країв Галичини і Буковини.

Метою дослідження є розкриття особливостей військової служби українського населення монархії Габсбургів.

Для досягнення мети дослідження було поставлено наступні **завдання**:

- з'ясувати основні підходи до досліджуваної теми, наявні в історіографії та проаналізувати джерельну базу;
- висвітлити витоки залучення українців у збройні сили імперії Габсбургів;
- дослідити досвід творення національних збройних формувань в період революції 1848-1849 рр.;

- охарактеризувати організацію збройних сил Австро-Угорщини у пізній імперський період (1868-1918 рр.);
- прослідкувати інституційний вимір служби українців в імперській армії;
- окреслити соціально-психологічний портрет призовників із Західної України, показати ставлення до військової служби;
- простежити перебіг мобілізаційних заходів періоду Першої світової війни, звернувши увагу на «руську зраду» 1914 р. як соціокультурне явлення;
- дослідити формування та бойовий шлях Легіону Українських Січових Стрільців – першого національного збройного формування новітньої доби.

Методологічною основою дослідження є основні ідеї гносеології історичного процесу, а також принцип історизму, які дозволили дослідити процеси формування збройних сил Австро-Угорщини у відповідному історичному контексті. Даний методологічний підхід дозволив встановити причинно-наслідкові зв'язки у зібраній емпіричній базі і за допомогою аналізу та синтезу інформації створити неупереджене бачення досліджуваної теми. Також у роботі використано принципи єдності логічного та історичного та переходу від конкретного до абстрактного і навпаки із застосуванням загальнонаукових та спеціальних методів. Авторкою було використано діалектичний метод при розгляді процесів державної політики впродовж досліджуваного періоду. За допомогою методів дедукції та індукції з'ясовано основні особливості різних регіонів Австро-Угорщини у процесах комплектування. Порівняльний метод дозволив з'ясувати наслідки досліджуваних процесів у порівнянні з іншими тогочасними країнами Європи. Наявна методологія дозволила розглянути досліджувану проблему комплексно та прийти до обґрунтованих висновків.

Практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що його емпіричні та теоретичні напрацювання можуть бути використаними для підготовки узагальнюючих праць зі всесвітньої історії, історії Австро-

Угорської імперії, історії України. Матеріали роботи, її основні положення та висновки, можуть бути використаними у навчальному процесі, для читання нормативних та спеціальних курсів з нової історії Європи.

ВИСНОВКИ

У наявних на даний момент дослідженнях, явища формування збройних сил розглядаються переважно опосередковано, в контексті військової історії або під час проведення загальних оглядів Австро-Угорщини. Крім того, характерною рисою сучасної історіографії досліджуваного питання є розгляд процесів формування збройних сил без врахування відповідного суспільно-політичного контексту. Значна частина досліджень не враховує еволюції, яка відбулася у збройних силах впродовж досліджуваного періоду та помилково переносить характеристики розвитку збройних сил з одних хронологічних періодів на інші. Саме тому використання широкого кола джерел, а також праць різних національних шкіл історіографії, дозволило провести науково обґрунтоване дослідження та вирішити поставлені перед дослідженням завдання.

У 1780-х рр. землі Галичини і Буковини увійшли до складу імперії Габсбургів; разом із українськими землями Закарпаття вони склали досить значну частину імперських володінь, хоча адміністративно залишались розділеними аж до часу розпаду імперії. Намагаючись уникнути різкого зламу існуючих місцевих порядків, в тому числі у військовій сфері, імперська влада спершу запровадила так звані часткові рекрутські набори, при цьому набрані рекрути направлялись до частини, основна частина яких комплектувалась із австрійських або чеських земель. У 1808 р. на теренах «Королівства Галіції й Лодомерії» була запроваджена повноцінна система полкових округів, а місцеве населення надалі служило на тих самих засадах, що й жителі інших частин імперії. Надалі галицькі полки брали участь у всіх збройних конфліктах імперії Габсбургів.

В ході революції 1848-1849 рр. наявних сил імперської армії виявилось недостатньо для розгрому революційної угорської армії, тому імперська влада пішла на компроміс щодо утворення добровольчих частин із представників етнічних та субетнічних груп, лояльних щодо імперії. З українського населення Галичини спершу було створено прикордонну варту

міліційного характеру, призначену для охорони галицького-закарпатського кордону, а навесні 1849 р. організовано батальйон руських гірських стрільців. Хоча ці формування лише обмежено брали участь у бойових діях, однак стали важливим чинником західноукраїнського суспільного життя, суб'єктивізуючи українців як учасників політичних процесів на теренах імперії.

Внаслідок імперської кризи у 60-х рр. ХІХ ст. керівництво імперії розпочало пошук нових методів адміністрування, що вилилося у зміни в адміністративній структурі і перетворення монархії Габсбургів на дуалістичну державу у 1867 р. У сфері збройних сил аналогічна криза також мала місце, адже рекрутська система комплектування військ на той час вже вичерпала можливості свого розвитку. Перші спроби її зміни були здійснені у 1866 р., і були остаточно закріплені затвердженням загального військового обов'язку у 1868 р. З цього часу служба в армії стала обов'язковою для всього чоловічого населення Галичини, Буковини і Закарпаття. Українці землі відігравали важливу роль у комплектуванні імперської армії, поставляючи у певні роки близько чверті призовних контингентів. Водночас в українських регіонах достатньо масовими були такі явища як ухиляння від служби (шляхом корупції, нанесення собі тілесних ушкоджень або еміграції за кордон) та дезертирство із військових частин.

«Українська зрада» стала яскравим прикладом колізії між громадськими та військовими інтересами, яка була вирішеною на користь військового керівництва. Загалом внаслідок цих подій максимальні загальні втрати загиблими (включаючи інтернованих осіб) налічують до 60 тис. чол. Дані події були безпосередньо пов'язаними з мобілізацією та запровадженням надзвичайних заходів і здійснювалися у тандемі з іншими кроками з функціонування системи комплектування збройних сил, як, наприклад, мобілізації чоловіків, реквізиції фуражу і т. д., тобто потрапляють до категорії загальнодержавних передмобілізаційних приготувань. Дані

висновки можуть бути поширеними і на інші території Австро-Угорщини, зокрема ті з них, де компактно проживало південнослов'янське населення.

Паралельно із прагненням значної частини західноукраїнського населення дистанціюватись від військово-політичного протистояння, яке розпочалось у 1914 р., інші українські кола, для яких була характерна орієнтація на Австро-Угорщину як більш лояльну щодо українців силу, взяли курс на співпрацю із імперськими властями. Намагаючись перетворити українців в окремого суб'єкта імперського життя, в тому числі у військовій сфері, вони ініціювали створення національної військової частини – Легіону Українських Січових Стрільців. Імперська влада зайняла щодо легіону доволі стриману позицію – зі значного числа добровольців було відібрано лише близько 2500 осіб, легіон отримав застаріле озброєння і на початку свого бойового шляху використовувався надзвичайно неефективно. Тим не менш, він став вагомим чинником суспільно-політичного життя і перетворень у світогляді галицьких і буковинських українців, а згодом заклав основу української Галицької Армії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Опубліковані джерела

1. Вістникъ законовъ державныхъ для королевствъ и краївъ въ державной думі заступленыхъ. Рочникъ 1882. Львів, 1882. 674 с.
2. Вооруженныя силы Австро-Венгрии. Ч. I: Организация, мобилизация и составъ вооруженныхъ силъ. По даннымъ къ 1 января 1912 года / Главное Управление Генерального Штаба (изданіе отдела генераль-квартирмейстера). Санкт-Петербург: Военная Типографія, 1912. 345 с.
3. Вооруженныя силы Австро-Венгрии. Ч. II: Боевая подготовка арміи. По даннымъ къ 1 декабря 1912 года / Главное Управление Генерального Штаба (изданіе отдела генераль-квартирмейстера). Санкт-Петербург: Военная Типографія, 1912. 132 с.
4. Вооруженныя силы Австро-Венгрии. По даннымъ къ 1 ноября 1907 года. Санкт-Петербург, 1907. 72 с.
5. Гей, там на горі «Січ» іде...: пропам'ятна книга «Січей». / Зібрав і упорядкував П. Трильовський. Вінніпег, 1965. 432 с.
6. Глюкманъ К. Австро-Венгерская армія. Київ, 1910. 344 с.
7. Гнатюк В. Національне відродженне Австро-Угорських українців 1772-1880. Відень: СВУ, 1916. 67 с.
8. Інструкція мобілізаційна: для громад. Львів, 1892. 30 с.
9. Казанскій П. Е. Современное положеніе Червонной Руси: Австро-Венгерскіе зверства. Одесса, 1914. 32 с.
10. Квартирное росписаніе и личный состав Австро-Венгерскихъ вооруженныхъ силъ: Императорская и королевская Армія, Императорский и королевский Флотъ, Императорский и королевский Ландверъ, Королевский Гонведъ. Київ, 1913. 192 с.
11. Липранди А. Забытый край Русской земли: Угорская Русь. Санкт-Петербург, 1896. 24 с.
12. Лозинський М. Галичина в життю України. Відень, 1916. 62 с.

13. Наставленіє для мобілізації Австро-Венгерской армії. Приложенія ко II части. Санкт-Петербург: Военная Типографія, 1911. 378 с.
14. Петрів Р. Австрійські, австро-угорські і галицькі конституції: переклад з нім. і поль. мов. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2005. 84 с.
15. Погодиный А. Л. Славянскій міръ: политическое и экономическое положеніє славянскихъ народовъ передъ войной 1914 года. Москва: Типографія И. Д. Сытина, 1915. 420 с.
16. Риттихъ А. Ф. Австро-Венгрия. Отдель II: Вооруженныя силы. Санкт-Петербург, 1876. 386 с.
17. Топлица М. Война Австро-Венгрии противъ собственныхъ подданныхъ. Петроград, 1915. 84 с.
18. Фонъ-Фохтъ. Полевая служба по австрійскому уставу. Варшава: Типографія Окружного Штаба, 1892. 67 с.
19. Формы національного движенія въ современныхъ государствахъ: Австро-Венгрия, Россія, Германія. / Под ред. А. И. Кастелянскаго. Санкт-Петербург: Общественная польза, 1910. 824 с.

Статистичні видання та огляди

20. Австро-Венгрия. Военно-статистическое описаніє. Ч I: Восточно-Галиційскій районъ. Приложеніє I: Сборникъ маршрутовъ. Санкт-Петербург, 1912. 492 с.
21. Австро-Венгрия. Военно-статистическое описаніє. Ч II: Западно-Галиційскій районъ. Санкт-Петербург, 1914. 156 с.
22. Австро-Венгрия. Отдель III: Военный обзоръ восточныхъ областей. Санкт-Петербург, 1879. 446 с.
23. Сведенія объ Австро-Венгерской армії. Извлеченіє изъ ежедневной и периодической печати. 1913. №1. 16 с.
24. Сведенія объ Австро-Венгерской армії. Извлеченіє изъ ежедневной и периодической печати. 1913. №2. 12 с.

25. Сведения обь Австро-Венгерской арміи. Извлечение изь ежедневной и периодической печати. 1913. №3. 16 с.
26. Сведения обь Австро-Венгерской арміи. Извлечение изь ежедневной и периодической печати. 1913. №4. 12 с.
27. Сведения обь Австро-Венгерской арміи. Извлечение изь ежедневной и периодической печати. 1913. №6. 14 с.
28. Сведения обь Австро-Венгерской арміи. Извлечение изь ежедневной и периодической печати. 1913. №7. 18 с.
29. Сведения обь Австро-Венгерской арміи. Извлечение изь ежедневной и периодической печати. 1913. №8. 32 с.
30. Сведения обь Австро-Венгерской арміи. Извлечение изь ежедневной и периодической печати. 1913. №9. 12 с.
31. Сведения обь Австро-Венгерской арміи. Извлечение изь ежедневной и периодической печати. 1913. №10. 12 с.
32. Сведения обь Австро-Венгерской арміи. Извлечение изь ежедневной и периодической печати. 1914. №1. 14 с.
33. Сведения обь Австро-Венгерской арміи. Извлечение изь ежедневной и периодической печати. 1914. №2. 18 с.
34. Сведения обь Австро-Венгерской арміи. Извлечение изь ежедневной и периодической печати. 1914. №3. 24 с.
35. Сведения обь Австро-Венгерской арміи. Извлечение изь ежедневной и периодической печати. 1914. №4. 18 с.
36. Сведения обь Австро-Венгерской арміи. Извлечение изь ежедневной и периодической печати. 1914. №5. 14 с.
37. Сведения обь Австро-Венгерской арміи. Извлечение изь ежедневной и периодической печати. 1914. №6. 16 с.
38. Сведения обь Австро-Венгерской арміи. Извлечение изь ежедневной и периодической печати. 1914. №7. 12 с.
39. Сведения обь Австро-Венгерской арміи. Извлечение изь ежедневной и периодической печати. 1914. №8. 12 с.

40. Сведения объ Австро-Венгерской армии. Извлечение изъ ежедневной и периодической печати. 1914. №9. 16 с.
41. Устройство вооруженных силъ Австро-Венгрии. Часть I: Организация войскъ. Раздел I: Пехота, Кавалерія, Артилерія съ заведеніями артиллерійскаго відомства и инженерныя войска съ ихъ заведеніями. / Сост. Новицкій. Київ: Типографія Окружнаго Штаба, 1898. 419 с.
42. Устройство вооруженных силъ Австро-Венгрии. Часть I: Организация войскъ. Раздел II: Обозныя войска и заведенія, Санитарныя войска, Военно-врачебныя и аптечныя заведенія и організація добровольной помощи раненымъ и больнымъ въ военное время, Военно-продовольственное ведомство и интендантскія учрежденія, охранительныя войска и Личный составъ государственнаго конно-заводства. / Сост. Новицкій. Київ: Типографія Окружнаго Штаба, 1898. 171 с.
43. Щербовъ-Нефедовичъ П. О. Австро-Венгрия. Отдель II: Вооруженныя силы. Часть 1. Санкт-Петербург, 1885. 468 с.
44. Щербовъ-Нефедовичъ П. О. Сборникъ новейшихъ сведений о вооруженныхъ силахъ европейскихъ и азіятскихъ государствъ. Санкт-Петербург: Военная типографія, 1884. 550 с.
45. Щербовъ-Нефедовичъ П. О. Сборникъ новейшихъ сведений о вооруженныхъ силахъ европейскихъ и азіятскихъ государствъ. Санкт-Петербург: Военная типографія, 1887. 574 с.

Мемуари та спогади

46. Віт Я. Спогади з мого перебування у Перемишлі під час Російської облоги 1914-1915 рр. Львів: Каменяр, 2003. 48 с.
47. Кобилянська О. Земля. Ужгород: Карпати, 1975. 312 с.
48. Купчинський Р. Заметіль. Частина I. Курилася доріженька. Львів, 1991. 175 с.

49. Талергофский альманахъ. Пропамятная книга австрийских жестокостей, изуверств и насилій над карпато-русскимъ народом во время всемірной войны 1914-1917 гг. Выпуск 1. Львов, 1924. 209 с.

Монографії та статті

50. Андрусишин Б. Україна в роки першої світової війни. *Перша світова війна і слов'янські народи: матеріали міжнародної наукової конференції*. Київ, 1998. С. 17-23.

51. Белой А. Галицийская битва. Москва-Ленинград, 1929. 372 с.

52. Бурдяк В. Становище галицьких українців на початку першої світової війни: соціологічний ракурс. *Перша світова війна. Історичні долі народів Центральної та Східної Європи: матеріали міжнародної наукової конференції*. Чернівці, 2000. С. 289-292.

53. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX-XX ст. Київ: Генеза, 2000. 360 с.

54. Гудзеляк І. І., Роїк В. В. Динаміка етнічного складу населення Галичини у XX ст. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2008. №1. С. 67-73.

55. Думін О. Історія Легіону Українських січових стрільців 1914-1918. Том 1. Львів, 1936. 1936. 375 с.

56. Жалоба І. Інфраструктурна політика австрійського уряду на північному сході монархії в останній чверті XVIII – 60-х роках XIX ст. (на прикладі шляхів сполучення). Чернівці: Книги – XXI, 2004. 520 с.

57. Запововський В. Буковина в останній війні Австро-Угорщини. Чернівці, 2003. 242 с.

58. Исламов Т. М. Распад Австро-Венгерской монархии и его последствия в политической эволюции Среднеевропейского региона. *Первая мировая война: Пролог XX века*. Москва, 1998. С. 341-355.

59. История первой мировой войны. В 2 т. Москва: Воениздат, 1975. 424 с.

60. Карпинець І. Галичина: військова історія 1914-1921 рр. Львів: Панорама, 2005. 376 с.
61. Комаренко О., Чолій С. Особливості соціального портрету військовослужбовців австро-угорської армії II половини XIX – початку XX століття (за картками особового обліку). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія*. 2009. № 98. С. 18-21.
62. Кривецький І. Батальйон руських гірських стрільців 1849-1850. Записки Наукового товариства імені Шевченка. Т. 107. Львів, 1912. С. 214-256.
63. Кривецький І. Руська самооборона на галицько-угорським пограниччю 1848-1849. Львів, 1912. 68 с.
64. Кульчицький В. С., Бойко І. Й., Мікула О. І., Настасяк І. Ю. Апарат управління Галичиною у складі Австро-Угорщини. Львів, 2002. 82 с.
65. Лазарович М.М. Зародження стрілецького руху в Галичині: причини і наслідки. *Розбудова держави*. 1996. №3. С.53-58.
66. Левицький К. Історія визвольних змагань галицьких українців з часу світової війни 1914-1918. В трьох частинах. Частина 1. Львів, 1929. 289 с.
67. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848-1914 рр. В двох частинах. Частина 1. Львів, 1926. С. 1-432.
68. Литвин М. Р., Науменко К. Є. Військова еліта Галичини. Львів, 2004. 376 с.
69. Лозинський А. Українці на службі в австро-угорській армії. *Мандрівець*. 2016. № 2 (122). С. 20-24.
70. Лозинський А.Ф. Участь галицьких українців у територіальних і національних формуваннях Австро-Угорської армії. *Історичні пам'ятки Галичини. Матеріали Четвертої наукової краєзнавчої конференції*. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008. С. 417-425.
71. Миронов В. В. Ревизия ценностных представлений австро-венгерских фронтовиков периода первой мировой войны 1914-1918 гг. *Военно-историческая антропология. Ежегодник*. Москва, 2006. С. 213-219.

72. Осечинський В. Галичина під гнітом Австро-Угорщини в епоху імперіалізму. Львів, 1954. 184 с.
73. Прищепя С.В. Вооруженные силы Австро-Венгерской империи. *Сержант*. 2000. № 4 (17). С. 3-13.
74. Реєнт О. Світова війна і загострення суспільної кризи в Україні. Перша світова війна і слов'янські народи: матеріали міжнародної наукової конференції. Київ, 1998. С. 7-12.
75. Ріпецький С. Українське січове стрілецтво. Нью Йорк, 1956. 360 с.
76. Рубинштейн Е. И. Крушение Австро-Венгерской монархии. Москва, 1963. 428 с.
77. Сенявская Е. С. Психология войны в XX веке: исторический опыт России. Москва, 1999. 383 с.
78. Сеньобо Ш. Австрия в XIX столітті. Львів, 1901. 106 с.
79. Скорейко Г. Населення Буковини за австрійськими урядовими переписами II пол. XIX – поч. XX ст. Чернівці, 2002. 220 с.
80. Слободянюк М. Військовий гарнізон Львова напередодні Першої світової війни. *Галицька брама*. 2007. № 7-8 (151-152). С. 7-17.
81. Сухий О. Галичина: між Сходом і Заходом. Нариси історії XIX – початку XX ст. Львів: Львівський національний університет імені І. Франка, 1999. 226 с.
82. Тейлор А. Дж. П. Габсбурзька монархія 1809-1918. Львів, 2002. 260 с.
83. Терещенко Ю., Осташко Т. Український патріот з династії Габсбургів. Київ: Темпора, 2008. 382 с.
84. Трайнин И. П. Национальные противоречия в Австро-Венгрии и ее распад. Москва, 1947. 306 с.
85. Фатула Ю. «Неси мамці жалість мою...»: Закарпатці у Першій світовій війні. Ужгород: Патент, 2018. 352 с.
86. Фатула Ю. «Полеглих ми так і не поховали»: Бойовий шлях 85-го Мармаросько-Угочанського піхотного полку. Ужгород: Патент, 2019. 348 с.

87. Хонігсман Я. С. Проникнення іноземного капіталу в нафтову промисловість Західної України. Львів, 1958. 88 с.
88. Цольнер Е. Історія Австрії. Львів, 2001. 712 с.
89. Чолій С. Вплив військових факторів на еміграцію з Галичини, 1867-1914 рр. *Історико-філософські читання молодих учених: I всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю*. Суми, 2012. С. 111-114.
90. Чолій С. В. Державні ідеології комплектування збройних сил в (східно) європейському регіоні // *Ideology and Politics*, #2 (10) 2018, р. 25-60.
91. Чолій С. Загальний військовий обов'язок в Австро-Угорській імперії та його вплив на демографічну ситуацію та національно-визвольний рух українців Галичини (1869-1920-ті рр.). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія*. 2010. № 103. С. 52-56.
92. Чолій С. Мобілізаційна політика Австро-Угорщини наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття як основна причина «Української зради» в Галичині у 1914-1915 роках. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія*. 2009. № 96. С. 55-57.
93. Чолій С. В. Мобілізація на периферії. Військовий обов'язок як фактор модернізації імперії Габсбургів 1868-1914: Монографія. Київ: Гранмна, 2016. 288 с.
94. Чолій С. Реформування мобілізаційної системи в Австро-Угорщині наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія*. 2009. № 98. С. 48-50.
95. Шанковський Л. Українська армія в боротьбі за державність. Мюнхен, 1958. 321 с.
96. Deák I. *Beyond Nationalism: a social and political history of the Habsburg Officer Corps, 1848-1918*. New York-Oxford: Oxford University press, 1990. 273 p.
97. Galantai J. *Hungary in the First World War*. Budapest: Akademia Kiado, 1989. 335 p.

98. Gruchala J. Rząd austriacki i polskie stronnictwa polityczne w Galicji wobec kwestii ukraińskiej 1890-1914. Katowice, 1988. 148 s.
99. Hanak P. Ungarn in der Donaumonarchie. Budapest: Akademia Kiado, 1984. 468 s.
100. Jung P., Pavlovic D. The Austro-Hungarian forces in World War I: 1914-1916. Oxford, 2003. 49 p.
101. Jung P., Pavlovic D. The Austro-Hungarian forces in World War I: 1916-1918. Oxford, 2003. 49 p.
102. Kukiel M. Zarys historii wojskowości w Polsce. Londyn, 1949. 242 s.
103. Mark R. A. Galizien unter Österreichische Herrschaft: Verwaltung – Kirche – Bevölkerung. Marburg: Herder-Institut, 1994. 128 s.
104. Mayer M. The Rusyns of Hungary: political and social developments 1860-1910. New York: Columbia university press, 1997. 320 p.
105. Nowakowski T. Armia Austro-Węgierska: 1908-1918. Warszawa, 1992. 115 s.
106. Rudnytsky I. L. The Ukrainians in Galicia under Austrian Rule. *Nationbuilding and the Politics of Nationalism: Essays on Austrian Galicia*. Harvard, 1982. P. 24-67.

Автореферати дисертацій

107. Каляев А. О. УСС у боротьбі за створення і захист ЗУНР: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 20.02.22 «Військова історія». Львів, 1997. 20 с.
108. Лозинський А. Ф. Збройні сили Австро-Угорщини: 1867-1918: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук.: спец 20.02.22. «Військова історія». Львів, 2006. 21 с.
109. Чолій С. В. Формування Австро- Угорських зброєних сил у внутрішній політиці Габсбурзької Монархії (1868-1914 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.02 «Всесвітня історія». Київ, 2012. 15 с.